

Paula Korvala

Vammaispalveluopas

Seinäjoen kaupungin vammaispalvelut

Opinnäytetyö

Kevät 2012

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Seinäjoen ammattikorkeakoulu
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Koulutusohjelma: Sosiaali- ja terveystieteiden koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Paula Korvala

Työn nimi: Vammaispalveluopas - Seinäjoen kaupungin vammaispalvelut

Ohjaaja: Kerttu Veikkola

Vuosi: 2011

Sivumäärä: 40

Liitteiden lukumäärä: 6

Opinnäytetyönäni tein ensimmäisen vammaispalveluoppaan Seinäjoen kaupungille, joka kertoo kaupungilta saatavista vammaispalveluista. Opas on väline, jonka avulla jokaisella vammaispalveluita käyttävällä on mahdollisuus saada päivitettyä tietoa tämänhetkisistä vammaispalveluista. Se on hyvä tiedonlähde myös palveluiden parissa työskenteleville työntekijöille sekä muille asioista kiinnostuneille. Oppaassa on ajan tasalla olevia yhteystietoja, joita tullaan päivittämään tarpeen mukaan.

Opinnäytetyöprosessiin kuului myös teoriaosuus, jossa olen määritellyt oppaassa esille tulevia käsitteitä, kuten vammaisuus ja kehitysvammaisuus. Kerron lain perusteella järjestettävistä palveluista. Samalla tuon esille myös vammaisten oikeuksia sekä heidän edukseen tehtyjä sopimuksia Suomessa.

Tarkoitukseni oli tehdä mahdollisimman käytännöllinen vammaispalveluopas, jonka vuoksi testasin sen käytettävyyttä. Tein muutaman kysymyksen oppaasta ja sen käytöstä. Tarkoitukseni oli saada selville, onko opas tarpeellinen ja mitä asioita oppaassa tulisi muuttaa, jotta sen käytettävyys parantuisi entisestään. Opas koettiin tarpeelliseksi ja selkeäksi.

Avainsanat: vammaispalveluopas, vammaisuus, kehitysvammaisuus, vammaispalvelut, lait

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Work

Specialisation: Bachelor of social services

Author/s: Paula Korvala

Title of thesis: Guide of disability services – disability services in the city of Seinäjoki

Supervisor(s): Kerttu Veikkola

Year: 2011

Number of pages: 40

Number of appendices: 6

As my thesis I wrote the first guide of disability services to the city of Seinäjoki. The guide tells about the services which disabled people can get in the city of Seinäjoki. The guide is a tool, which allows everyone who is using the disability services to have an opportunity to get updated information of current services. It is a good source of information also for those who work with in these services and for those who are interested about it. There's updated contact information, which will be updated when necessary.

The thesis process also includes a theoretical part, where I have defined concepts which emerge in the guide for example disability and mental deficiency. I will tell about the services which are organized on the basis of the law. At the same time I bring forward also the rights of disabled people and the contracts which are made for their benefit in Finland.

My intention was to make as practical guide of disability services as possible and that's why I wanted to test its usability. I made a few questions about the guide and using of it. My intention was to find if the guide is necessary and what things there should be transformed to improve the usability even more. Guide was experienced necessary and clear.

Keywords: the guide of disability services, disability, mental deficiency, disability services, laws

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	1
Thesis abstract.....	2
SISÄLTÖ.....	3
1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI – IDEASTA OPPAAKSI.....	6
3 VAMMAISUUDEN JA KEHITYSVAMMAISUUDEN MÄÄRITELMÄT	11
4 VAMMAISTEN HENKILÖIDEN OIKEUDET JA SOPIMUKSET SUOMESSA.....	14
5 KUNNAN VAMMAISPALVELUT.....	17
5.1 Kuljetuspalveluiden järjestäminen kunnassa	18
5.2 Mitä on palveluasuminen?	19
5.3 Asunnon muutostöiden teko sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankinta	20
5.4 Kenellä on oikeus henkilökohtaiseen apuun?	20
5.5 Vammaisten päivätoiminnan järjestäminen.....	22
5.6 Apuvälineiden hankinta.....	22
5.7 Kenellä oikeus auton pysäköintilupaan?	23
6 KUNNAN KEHITYSVAMMAISTEN PALVELUT	25
6.1 Koska tarvitaan kuntoutusohjausta?	26
6.2 Kehitysvammaisen laitoshoidon.....	27
6.3 Tilapäishoidon tarve.....	28
6.4 Kenelle kuuluu ryhmälomitus?	28
6.5 Kehitysvammaisten asumispalvelut	29
6.6 Kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminta	30
6.7 Omaishoidontuen hakeminen	31

7 VAMMAISPALVELUOPPAAN KÄYTÄNNÖLLISYYDEN	
TESTAAMINEN	32
8 POHDINTA.....	34
LÄHTEET	36
LIITTEET	40

1 JOHDANTO

Nykyisin ympärillämme on valtavasti informaatiota, joka muuttuu jatkuvasti. Vammaisten sekä heidän läheistensä voi olla vaikea tietää, mikä informaatio on oleellista ja itselle tärkeää. Hankalaa voi olla myös tietää, mistä tietoa kannattaa etsiä. Opinnäytetyöni on siis tärkeä ajatellen nykyhetkeä. Opas helpottaa tiedon etsimistä, jolloin siihen ei kulu turhaa aikaa. Opinnäytetyöni koostuu kahdesta osasta; vammaispalveluoppaasta sekä teoriaosuudesta. Vammaispalveluopas on tehty Seinäjoen kaupungille. Siinä tulevat esille kaikki Seinäjoen kaupungin tarjoamat vammaispalvelut.

Palveluopas on jaettu vammaisten ja kehitysvammaisten palveluihin. Opas kertoo, millaisille henkilöille palvelut kuuluvat sekä mistä niistä voi saada lisätietoa. Oppaan avulla saadaan tietoa palveluiden sisällöstä. Se sisältää myös ajan tasalla olevat yhteystiedot, jolloin yhteydenotto on vaivatonta. Opas on tarkoitettu kaikille vammaispalveluiden asiakkaille, heidän läheisilleen sekä muille vammaispalveluita kiinnostuneille.

Aluksi kuvailen opinnäytetyöni prosessia. Kerron, mitä sen alkupuolella on tapahtunut ennen kuin olen alkanut työstämään opasta ja teoriaosuuttani. Kerron, miten olen päätenyt tekemiini ratkaisuihin sekä yhteistyöstä Seinäjoen kaupungin sosiaali- ja terveyskeskuksen työntekijöiden kanssa. Lopuksi olen pohtinut, mitä tekisin toisella tavalla näin jälkeenpäin katseltuna.

Teoriaosuudessa olen käsitellyt vammaispalveluoppaassa esille tulleita käsitteitä. Määrittelen, mitä vammaisuus ja kehitysvammaisuus tarkoittavat. Tuon esille kunnan vastuulla olevat, laissa määritellyt vammaisten ja kehitysvammaisten palvelut. Kerron, mitkä lait ohjaavat vammaispalveluiden järjestämistä ja missä järjestyksessä lakeja noudatetaan.

Kerron vammaisten henkilöiden oikeuksista Suomessa. Käsitelen niitä muun muassa lakien ja sopimuksien avulla. Avaan myös hieman vammaispolitiikan käsitteitä, koska sillä on suuri vaikutus kunnan vammaistyön järjestämiseen sekä sen kehittämiseen.

2 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI – IDEASTA OPAAKSI

Opinnäytetyöprosessini alkoi, kun sain aiheen Seinäjoen kaupungin sosiaali- ja terveyskeskuksesta, reilu vuosi sitten. Seinäjoen kaupungilla oli tarve vammais- palveluoppaaseen. Kiinnostuin aiheesta ja sovin tapaamisen sosiaalityöntekijän sijaisen kanssa. Ensimmäinen tapaamisemme oli lokakuun lopussa vuonna 2010.

Ennen tapaamista tutustuin muutaman kaupungin vammaispalveluoppaisiin. Näin sain käsityksen, mitä minun tulisi tehdä. Ensimmäisellä tapaamisellamme sain tarvittavia tietoja siitä, vammaispalveluoppaalta odotetaan ja mitä kaikkea sen tulisi sisältää. Tällöin myös laadimme aikataulun oppaan tekemiselle. Sovimme alustavia tapaamispäiviä, jolloin keskustelisimme oppaan etenemisestä kaupungin sosiaali- ja terveyskeskuksen työntekijöiden kanssa. Näin sain asiantuntevaa ohjausta ja oppaaseen tulisi kaikki tarvittava tieto. Avukseni sain erilaisia asiakirjoja ja esitteitä sosiaali- ja terveyskeskuksesta, joissa oli jo koottuna tietoa vammaispalveluista. Ne olivat oleellinen osa prosessia ja helpottivat kaiken tiedon kokoamista yksiin kansiin.

Olin erittäin innoissani tämäntyylisestä opinnäytetyöstä, sillä minulla oli mahdollisuus käyttää omaa luovuuttani hyväkseni. Sain valtuudet ideoida mahdollisimman hyvän oppaan Seinäjoen kaupungille. Tässä vaiheessa oppaan kirjoitus tuntui paljon mielekkäämmältä kuin teoriaosuuden kirjoittaminen, joten minulle luontevin tapa oli aloittaa siitä. Se tuntui hyvältä idealta, sillä opas oli kuitenkin pääasia opinnäytetyöprosessissani.

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena voi olla opastaminen ja ohjeistaminen. Toteutustapana voi olla esimerkiksi opas. (Vilka & Airaksinen 2003, 9.) Minun opinnäytetyöni tarkoituksena oli siis koota tuotos, vammaispalveluopas. Seinäjoen kaupunki oli ilmaissut tarpeensa vammaispalveluoppaalle, jonka vuoksi lähdinkin työstämään sitä. Tuotokseni prosessia voisikin siis nimetä toimintatutkimukseksi. Toimintatutkimuksella pyritään siihen, että jotakin olemassa olevaa käytäntöä pyritään muokkaamaan paremmaksi, kun huomataan jokin ongelma käytännön toiminnassa (Muronen 2006, 102). Oppaan tarkoituksena on tuoda esille Seinäjoen kaupungin vammaispalvelut selkeässä muodossa. Opas on pääasiallisesti vam-

maispalveluiden asiakkaille helpottamaan tiedon etsintää sekä vammaispalveluiden parissa työskenteleville henkilöille. Oppaan tiedot helpottavat arkielämän toimintoja, antaen informaatiota helposti ja nopeasti.

Ideointi- ja suunnitteluvaihe on kirjoittajan tiedon etsintävaihe. Silloin kirjoittajan tulee hakea tietoa aiheesta monin eri tavoin ja perehtyä kirjallisuuteen sekä muuhun aineistoon. Sitten tietoa pitää jäsentellä sekä rajata omaan työhön sopivaksi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 32.)

Kun olin saanut idean, oli aika alkaa tehdä tarkempaa suunnitelmaa, mitä kaikkea tietoa oppaassa tulisi olla. Aloin tehdä opinnäytetyösuunnitelmaa ja keräämään tietoa jo valmiista vammaispalveluoppaista sekä kirjallisuudesta. Sain koottua alustavan suunnitelman. Se tarkentui uuden tiedon ja materiaalin myötä.

Vuoden 2010 lopussa hain tutkimuslupaa Seinäjoen kaupungilta (Liite 1). Tarkoituksena oli, että prosessin lopuksi haastattelisin tai lähettäisin lomakkeen, jossa kysyin mielipidettä oppaan käytännöllisyydestä ja sen toimivuudesta. Sain tutkimusluvan tammikuun puolella vuonna 2011 (Liite 2).

Seuraava vaiheeni olikin alkaa työstämään opasta. Kävin itsenäisesti läpi lakeja vammaispalveluihin liittyen, jotta pääsisin sisälle aiheeseen. Aloitin sisällysluettelon tekemisestä, jolloin sain jäsentelyä tarvittavat tiedot paperille. Tärkeänä lähteenä minulla oli sosiaali- ja terveyskeskukselta saadut asiakirjat, joista oli hyvä lähteä laatimaan sisällysluetteloa tulevaan oppaaseen. Myös aiemmat vammaispalveluoppaat olivat hyvä tiedonlähde ja vertailukohde sille, mitä voisi tehdä paremmin tässä oppaassa.

Toisessa tapaamisessa kävimme kolmen henkilön kanssa keskustelua oppaasta. Sain avukseni lisää materiaalia, joista olisi apua oppaan tekemisessä. Prosessin alkutaipaleella koin, että itseäni helpottaa, kun tiedän mitkä tuet ovat subjektiivisia eli kuuluvat kaikille ja mitkä ovat määrärahasidonnaisia eli kunnan määrärahojen puitteissa järjestettäviä tukia. Sen vuoksi ajattelin, että tiedoista saattaa olla hyötyä myös palveluita hakeville asiakkaille, joten lisäsin oppaaseen tiedot kyseisistä asioista.

Kolmannessa tapaamisessa oppaassa oli jo pysyviä asioita paljon, mutta myös muutoksia tapahtui. Yhteistyöhenkilöt kertoivat, mikä tieto olisi oleellista ja mikä ei. Sen mukaan muokkasin opasta oikeampaan suuntaan. Oppaaseen lisättiin uusia otsikoita, joiden mukaan lähdin kirjoittamaan tekstiä.

Seuraavassa tapaamisessa tarkasteltiin kielioppia ja yhteystietojen oikeellisuutta. Sosiaali- ja terveyskeskuksen työntekijät olivat katselleet oppaassa esiintyviä kirjoitusvirheitä sekä tekstin luettavuutta. Heidän kommenttiansa perusteella muokkasin opasta tekemällä muutoksia. Sain myös jotakin lisätietoja, joita liitin oppaaseen. Nyt opas alkoi olla jo oikeassa muodossa. Myös seuraavat pari palaveria koskivat pienten korjausten tekemistä oppaaseen. Tarkistimme ja etsimme yhteystietoja. Samalla muokkasimme tekstiä, esimerkiksi vaihtamalla tekstiä paikasta toiseen. Loppuvaiheessa tein vielä monesti pieniä muokkauksia oppaaseen, sillä huomasin pieniä asioita, mitä halusin vielä tehdä toisin. Myös tekemäni kyselyn avulla hankittu palaute vaikutti oppaan lopulliseen sisältöön, sillä tein niidenkin perusteella muokkauksia.

Kirjallisen toteuttamisen vaiheessa kirjoittaja luonnostelee työstään erilaisia versioita. Tarkoituksena on tehdä yhtenäinen teksti, josta saa yleiskuvan, mistä teksti kertoo. Tekstin kirjoittaminen ei kuitenkaan aina tapahdu siinä järjestyksessä, kuin miltä valmis työ näyttää. (Hirsjärvi ym. 2004, 32.) Niin opasta kuin raporttia tehdessäni aloin kirjoittaa siitä, mikä tuntui siinä vaiheessa hyvältä. Kummastakin olen tehnyt monenlaisia versioita, joiden kautta olen saanut työstettyä ne oikeaan muotoonsa.

Ohjauskäynnit sosiaali- ja terveyskeskuksessa olivat tärkeitä, sillä siellä työskenteleviltä henkilöiltä sain paljon tietoa ja ohjausta. Näitä ilman oppaan tekeminen olisi ollut vaikeaa ja tarvittavia tietoja olisi saattanut jäädä pois. Jokaisessa tapaamisessa sain uutta tietoa ja ohjausta, jonka myötä muokkasin palveluopasta. Ensimmäisillä ohjauskäynneillä keskityttiin laajempiin kokonaisuuksiin; käytiin läpi mitä kaikkea oppaassa tulisi olla ja miten asiat kannattaisi tuoda esille. Myös pieniin yksityiskohtiin kiinnitettiin huomiota, esimerkiksi mitkä ovat parempia sanavalintoja oppaaseen.

Sähköposti on ollut olennainen osa yhteydenpitoa. Pienemmät kysymykset olen voinut esittää sitä kautta. Myös oppaiden lähetys on tapahtunut sähköpostitse ennen tapaamistamme. Lopussa kiinnitettiin enemmän huomiota sivumäärään. Vaihdoin asetuksia, jotta oppaasta ei tulisi liian pitkä ja se pysyisi helppolukuisena. Sähköposti on toiminut informaation välittäjänä koko prosessin ajan.

Ulkopuolisilta saatava palaute on tärkeää kirjoitusprosessin eri vaiheissa, sillä usein kirjoittaja jumiutuu vain omiin näkökulmiinsa eikä pysty näkemään mitään uutta. Ulkopuolisten kysymykset ja muu palaute auttavat työstämään työtä parempaan suuntaan. (Hirsjärvi ym. 2004, 32.) Muutama opiskelijatoverini ja tuttavani on tutustunut oppaaseen. Halusin kuulla heiltä mielipiteen oppaan selkeydestä ja mahdollisista muutosehdotuksista. Halusin kuulla mielipiteen, mitä voisi parantaa, jotta opas olisi mahdollisimman selkeä. Yhtä ideaa lähdin toteuttamaan, kun opin näytetyöseminaarissa puhuttiin oppaan tylsästä ulkonäöstä, johon toivottiin kuvia tuomaan väriä oppaaseen. Selvitin asiaa yhteyshenkilöideni kanssa, jotka myös innostuivat kuvien lisäämisestä oppaaseen.

Suunnittelimme pientä piirustus- ja runokilpailua muutamaan eri vammaispalveluita tuottavaan yksikköön. Parhaimmat kuvat ja runot valittaisiin oppaaseen. Idea oli hyvä, mutta tajusin, että sen toteuttaminen olisi ollut iso prosessi muutenkin työläässä opinnäytetyöprosessissa. Ajattelin, että helpompi tapa olisi käyttää kehitysvammaisten taidonnäytteitä hyväkseni. Tämä ratkaisu oli mielestäni parempi vaihtoehto kuin työläämmän kilpailun järjestäminen.

Kävin kahdessa eri vammaispalveluita tuottavassa yksikössä, joista sain hienoja piirustuksia sekä runoja käytettäväkseni. Kävin sosiaali- ja terveyskeskuksessa vielä valitsemassa oppaassa käytettävät kuvat ja runot yhdessä yhden työntekijän ja harjoittelijan kanssa. Samalla mietimme niille sopivat paikat oppaasta. Ennekuin kuvat ja runot voitiin julkaista, piti minun saada luvat käyttää kyseisiä teoksia oppaassani. Tein lupalaput niin tuotoksien tekijöille, kuin heidän omaisilleenkin (Liite 3). Postitin lupalaput omaisille ja laitoin palautuskuoret mukaan kirjeeseen. Piirustuksien tekijöiltä ja runojen kirjoittajilta kävin kysymässä luvat itse. Yhden henkilön luvan kysyi työpaikan henkilökunta.

Seuraava vaihe oli saada tietoa vammaispalveluoppaan käytännöllisyydestä. Sitä varten eräs työntekijä sosiaali- ja terveyskeskuksesta oli jo teettänyt muutaman kappaleen painettuja oppaita. Nämä annettiin oppaita testaaville henkilöille. Sosiaaliohjaaja ja sosiaalityöntekijä jakoivat oppaat valitsemilleen henkilöille. Oppaan mukana oli saatekirje, jossa kerroin oppaasta ja miksi haluan testata sitä. (Liite 4). Mukana olleessa kysymyslomakkeessa oli kysymyksiä vammaispalveluoppaan käytännöllisyydestä, sekä tilaa myös vapaalle sanalle (Liite 5).

Opas, joka on toteutettu toiminnallisena opinnäytetyönä, tarvitsee tuekseen ammatillisia käsitteitä ja teoriaa, joka on yhdistetty käytäntöön (Vilkka & Airaksinen 2003, 41–42). Opinnäytetyön teoriaosuudessa, raportissani kävin läpi vammaispalveluoppaassa esille tulleita termejä. Selitin niitä ja pyrin liittämään asiat myös Seinäjoen kaupunkiin. Pyrin tuomaan tässä osassa esille laajemmin vammaispalveluihin kuuluvat asiat, jotka ovat nykypäivänä esillä. Teoriaosuuteeni kuului myös vammaispalveluoppaan käytännöllisyyden testaamisen analysointi. Teoriaosuudessa on nähtävissä vammaispalveluoppaan sisällysluettelo (Liite 6).

3 VAMMAISUUDEN JA KEHITYSVAMMAISUUDEN MÄÄRITELMÄT

Vammaispalveluoppaani käsittelee vammaisten ja kehitysvammaisten palveluita, joita on saatavilla Seinäjoen kaupungilta. Ne ovat tärkeitä käsitteitä opinnäytetyössäni, jonka vuoksi haluan tuoda esille, mitä kyseiset käsitteet merkitsevät.

Maailman terveysjärjestö, WHO, on määritellyt **vammaisuuden** ja sen tuomat haitat, jakamalla ne kolmeen eri luokkaan. Ensimmäisessä luokassa vammaisuus on määriteltä *vammaksi (impairment)*, jolla tarkoitetaan psykologisen tai fysiologisen toiminnan tai anatomisen rakenteen puutosta tai poikkeavuutta. (Räty 2010, 32.)

Toisessa luokassa vammaisuus määritellään *vajaatoiminnaksi (disability)*, jolla tarkoitetaan vamman vuoksi tapahtuvia rajoituksia tai puutteita ihmisen normaaleissa toiminnoissa. *Haitta (handicap)* on huono-osaisuutta, joka johtuu vammasta tai vajaatoiminnasta. Tällöin huono-osaisuus rajoittaa tai estää normaalin suorituksen iän, sukupuolen, sosiaalisen aseman tai kulttuuritaustan mukaisesti. (Räty 2010, 32.)

Lain vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (3.4.1987/380) mukaan, vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista.

Vammaisuutta tai vammaista henkilöä määriteltäessä täytyy kuitenkin ottaa huomioon, miten vammaisuus vaikuttaa yksilöön, hänen toimintakykynsä ja toimintamahdollisuuksiinsa. Vammaisuutta ei siis voi määritellä vain yleisellä tasolla, sillä erilaisia suunnitelmia ja toimintaohjelmia suunniteltaessa tulee ottaa huomioon yksilölliset erot vammaisten kansalaisten välillä. (Räty 2010, 32.)

Vammaisuudesta on olemassa erilaisia määritelmiä, mutta jokainen on kuitenkin yksilö. Kun vammaisen henkilö hakee itse tai hänelle haetaan erilaisia tukia ja palveluita, täytyy ottaa huomioon hänen toiveensa ja tarpeensa, aivan niin kuin kenen tahansa palveluita hakevan henkilön.

Maailman terveysjärjestön (WHO) tautiluokitus ICD-10 määrittelee **kehitysvammaisuuden** tilaksi, jolloin henkinen suorituskyky ei ole kehittynyt normaalisti. Yleensä kehitysiässä ilmaantuvat taidot, jotka vaikuttavat henkiseen suorituskykyyn, ovat puutteellisia. Tällaisia taitoja ovat sosiaaliset, motoriset, kielelliset ja kognitiiviset taidot. Älyllinen kehitysvamma voi ilmetä fyysisen tai psyykkisen tilan kanssa tai esiintyä yksinään. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 16.)

The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD) on esittänyt mallin älyllisestä kehitysvammaisuudesta. Se on toiminnallinen malli, jossa yksilöä määritellään edellytysten (tai kykyjen) sekä ympäristön ja toimintakyvyn kautta. Mallissa tarkastellaan siis vuorovaikutusta älyllisten ja adaptiivisten taitojen sekä ympäristön kesken. Henkilö määritellään älyllisesti kehitysvammaiseksi näiden keskinäisten asioiden vuorovaikutuksesta. (Kaski ym. 2009, 16.)

AAIDD:n mukaan kehitysvammaisuudella tarkoitetaan, että tämänhetkisessä toimintakyvyssä on huomattava rajoitus. Silloin henkilölle on ominaista keskimääräistä heikompi älyllinen suorituskyky. Älykkyydosamäärä on alle 70–75, jolloin henkilöllä on rajoituksia vähintään kahdella adaptiivisten taitojen osa-alueella. Tällaisia osa-alueita ovat sosiaaliset taidot, kommunikaatio, itsestä huolehtiminen, kotona asuminen, yhteisössä toimiminen, terveys ja turvallisuus, itsehallinta, oppimiskyky sekä vapaa-aika ja työ. Kehitysvammaisuus tulee ilmi ennen kuin henkilö täyttää 18 vuotta. (Kaski ym. 2009, 17.)

Suomen laissa ei ole tarkkaa ikärajaa kehitysvammaisuuden alkamisiälle. Henkilö, jonka älyllinen suorituskyky heikentyy 18 vuoden iässä tai sen jälkeen, puhutaan usein dementiasta. Jos lapsen suorituskyky heikentyy, voidaan puhua myös dementiasta, mutta Suomessa sitä pidetään kuitenkin kehitysvammaisuutena. Ikärajalla ei ole merkitystä, kun haetaan kehitysvammaisuuden perusteella myönnettävää erityishuoltoa. Silloin vaikuttaa vain henkilön yksilölliset tarpeet. (Kaski ym. 2009, 17.)

Henkilö määritellään **vaikeavammaiseksi**, kun hänen haittansa on niin suuri, että se vaikeuttaa tai rasittaa hänen jokapäiväisiä toimiansa huomattavasti. Tällöin toimintoista on hankala suoriutua kotona, koulussa, töissä tai muissa tilanteissa,

jolloin henkilö on jossain muualla kuin laitoshoidossa. Vaikeavammaisiksi voidaan määritellä siis keskivaikeasti, vaikeasti ja syvästi kehitysvammaiset henkilöt. (Arvio & Aaltonen 2011, 15.)

Monivammaisuus voidaan määritellä tilaksi, jossa henkilöllä on kehitysvamman lisäksi myös toinen haitta, joka heikentää hänen toimintakykyään huomattavasti. Tällainen haitta voi olla esimerkiksi vaikea aistivamma tai liikuntavamma. (Arvio & Aaltonen 2011, 15) Monivammaisen henkilö lisävammat ja – sairaudet saattavat tulla esille ajan kuluessa (Kaski ym. 2009, 24).

Vammaisuus ja kehitysvammaisuus voidaan määritellä monella tavalla. Kun vammaisen henkilö päätyy sosiaalipalveluiden piiriin, tulee hänet huomioida yksilönä, vaikka hänestä olisi tehty erilaisia diagnooseja. Hänellä on omat tarpeet ja omat mielipiteet, jotka tulee huomioida. Kun vammaisuus kohtaa, voi olla vaikeaakin alkaa etsiä oikeanlaisia palveluita ja ottaa niistä selvää. Sen vuoksi on tärkeää tuoda tieto kansalaisille, jotta heidän työtaakkansa palveluiden etsimisessä väheneisi.

4 VAMMAISTEN HENKILÖIDEN OIKEUDET JA SOPIMUKSET SUOMESSA

Vammaiset henkilöt ovat yhtä tärkeitä kuin kuka tahansa. Mielestäni vammaisten oikeuksiin on koko ajan kiinnitetty enemmän ja enemmän huomiota. Heidän oikeuksiaan pyritään jatkuvasti parantamaan niin lakimuutoksien, kuin erilaisten sopimusten avulla.

Perustuslaissa on määritelty ihmisen perusoikeuksista. Jokaista tulee kohdella yhdenvertaisena lain edessä. *”Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.”* (L 11.6.1999/731.)

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus on Yhdistyneiden kansakuntien hyväksymä julistus. Sen hyväksyi 48 maata vuonna 1948. Tämän jälkeen sitä on pyritty tekemään tunnetuksi. Julistuksen toinen artikla tuo esille saman asian kuin perustuslakimme. *”Jokainen on oikeutettu kaikkiin tässä julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erotusta.”* (Universal Declaration of Human Rights 1996-2011.)

YK:n yleiskokous hyväksyi yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista (Convention on the Rights of Persons with Disabilities - CRPD) joulukuussa 2006. Suomi oli ensimmäisiä valtioita, joka kirjoitti sopimuksen vuonna 2007. Sopimuksen tarkoitus on tuoda esille, että vammaisille henkilöille kuuluvat samat oikeudet kuin muillekin kansalaisille, eikä heitä tulisi kohdella eri tavalla. Sopimuksen tavoitteena on varmistaa vammaisten henkilöiden yhdenvertainen kohtelu sekä vahvistaa heidän mahdollisuuksiaan kokea kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, mitkä heille kuuluvat. Tavoitteena on myös, että oikeuden toteutuminen käytännön tasolla parane. Sopimuksen valvomista varten perustetaan oma komitea. (Ihmiso-

keudet.net 2010, [viitattu 19.11.2011].) Yleissopimus tuli voimaan 3.5.2008, mutta Suomi ei ole vielä ratifioinut sitä (YK:n yleissopimus 2011).

Jos asiakkaan vapaa-aikaa kuluu huomattava määrä erilaisten etuuksien ja palveluiden hakuprosesseihin, on se epäoikeudenmukaista. Monesti vammaisen henkilö ei itse kykene aloittamaan valitusprosessia, jolloin hänen oikeutensa eivät toteudu. Jos henkilö on juuri vammautunut, eivät hänen voimavaransa riitä perehtymään lain säädäntöön, joka määrittelee, mitkä tuet ja palvelut hänelle kuuluvat. (Kumpuvuori & Högbäck 2003, 19.) Esimerkiksi tällaisten syiden takia on tärkeää, että palveluista tiedotetaan. Palveluopas tuo tiedon helposti asiakkaiden saataville ja antaa vaivattomamman tien päästä oikeiden palveluiden piiriin.

Vammaispolitiikalla on suuri merkitys vammaisten elämän kohentamisessa, sillä juuri sen avulla pyritään vaikuttamaan vammaisten oikeuksiin. Vammaispolitiikan avulla voidaan tehdä hyvää työtä tuomalla esiin muutosehdotuksia, jotka parantavat vammaisten oikeuksia tasavertaiseen elämään muiden kansalaisten kanssa.

Tällä hetkellä vammaispolitiikan tavoite on, että jokaisen henkilön ihmisarvo toteutuu. Kaikilla tulisi olla oikeus päättää asioista, jotka koskevat omaa elämää. Yhteiskunnan toimintaan osallistuminen ja oman panoksensa antaminen kansalaiseksi pitäisi olla kaikkien oikeus. Jotta tämä tavoite voitaisiin saavuttaa, täytyy vammaisten henkilöiden saada riittävästi tukea ja poistaa esteet, mitkä estävät tämän tavoitteen saavuttamista. (Vammaispolitiikka 2011.)

Vammaisuuteen suhtautuminen on ajan myötä muuttunut. Ennen kehitysvammaisia pidettiin potilaina, sillä heitä katsottiin sairauden tai vamman näkökulmasta. Tällä tavalla ajateltuna vammaista pidettiin henkilönä, jolle tehtiin erilaisia hoito- ja toimenpiteitä. Ajatus oli vahvimmillaan, kun kehitysvammaisia hoidettiin vain laitoksissa. (Vammaispolitiikka 2011.)

Ajan muuttuessa, kehitysvammaisen ei ollut enää potilas, vaan asiakas. Kehitysvammaisen henkilön elämänhallintataitoja pyritään vahvistamaan ja harjoittamaan asiantuntijoiden kanssa. Kehitysvammaiset eivät kuulu enää laitoksiin, vaan he ovat omassa kodissa asuvia yksilöitä ja työssä käyviä sosiaalipalveluiden asiakkaita. (Vammaispolitiikka 2011.)

Tavoite on siis, että kehitysvammaiset ihmiset nähdään itsenäisinä kansalaisina, jotka päättävät omasta elämästään. Suomessa tämä ei aina toteudu, sillä useimmiten kehitysvammaiset henkilöt eivät saa päättää omaa asuinkuntaansa, -paikkaansa tai – kumppaniansa. (Vammaispolitiikka 2011.)

Suomessa toimii valtakunnallinen vammaisneuvosto, jonka tarkoituksena on seurata yhteiskunnallista päätöksentekoa, tehdä aloitteita ja esityksiä sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumista. Valtakunnallinen vammaisneuvosto (VANE) on viranomaisten, vammaisjärjestöjen sekä omaisjärjestöjen yhteistyöelin, joka toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. (Vammaisneuvoston tarkoitus, [viitattu 19.11.2011].)

Seinäjoella on oma vammaisneuvosto, jonka tehtävänä on edistää vammaisten henkilöiden, vammaisjärjestöjen sekä viranomaisten yhteistyötä kaupungissa. Neuvoston tulee seurata, miten vammaisten henkilöiden tarpeet muuttuvat Seinäjoen kaupungin alueella. Sen tulee myös seurata miten kunnallishallinnon päätökset vaikuttavat kaupungin yleisiin oloihin vammaisten kannalta. Vammaisneuvoston tulee edistää vammaisten henkilöiden osallistumista ja vaikuttamista kunnallishallinnon päätöksentekoon. Vammaisten henkilöiden tasa-arvoisen osallistumisen edistäminen erilaisiin yhteiskunnan toimintoihin kuuluu myös neuvoston tehtäviin. Tällaisia ovat muun muassa sosiaali- ja terveystalvet sekä kulttuuri- ja harrastustoiminta. Vammaisille henkilöille kuuluvien palveluiden, tukitoimien ja muiden etuuksien kehityksen seuraaminen sekä aloitteiden, esitysten ja lausuntojen antaminen kaupungin eri viranomaisille ovat vammaisneuvoston tehtäviä. Neuvoston tulee myös tiedottaa käsitellyistä asioista. (Seinäjoen vammaisneuvoston tehtävät, [viitattu 22.11.2011].)

Nykyaikana vammaispolitiikan merkitys on kasvanut jatkuvasti. Tämä kehitys on hyvä asia, sillä jos asioihin haluaa vaikuttaa, täytyy niistä keskustella. Ongelma-kohtien esiin tuominen on tärkeää. Saattaa olla, että lakimuutosten läpivieminen on pitkä prosessi, mutta ilman toimintaa ei saada myöskään tuloksia. Tärkeää olisi kuitenkin, että jokainen henkilö olisi samanarvoinen ja jokaisella olisi mahdollisuus toteuttaa omia toiveitaan ja toimia oman tahdon mukaan.

5 KUNNAN VAMMAISPALVELUT

Tekemäni vammaispalveluopas kertoo Seinäjoen kaupungilta saatavista vammaispalveluista. Näiden vammaispalveluiden järjestämistä on ohjaamassa lakeja, jotta vammaiset henkilöt saisivat tarpeelliset palvelut. Laki määrittelee millainen henkilö voi saada erilaisia tukia ja missä määrin. Koska laissa on määrätty kuntien velvollisuus järjestää erilaisia tukitoimia vammaisille henkilöille, tulee kunnan huolehtia niiden toteutumisesta.

Vammaisten palveluiden toteutumista on ohjaamassa Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. *”Lain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä.”* (L 3.4.1987/380.)

Kunnan tulee järjestää vammaisille henkilöille sellaisia palveluita ja tukitoimia, mihin kuntalaisilla on tarvetta, ottaen huomioon myös asiakkaan yksilöllisen avun tarpeen (L 3.4.1987/380). Lakia vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista noudatetaan, kun mikään muu laki ei anna riittäviä palveluita tai tukitoimia vammaiselle henkilölle. (L 3.4.1987/380.) Vammaispalvelulaissa on joitakin erityisesti vaikeavammaisille tarkoitettuja palveluita. Jokaisen haettavan palvelun kohdalla määritellään erikseen vaikeavammaisuus. (Kaipinen 2011.)

Kunnan tehtävänä on luoda vammaisille henkilöille toimintamahdollisuudet elää yhteiskunnassa tasavertaisina jäseninä. Kunnan tulee ehkäistä ja poistaa mahdollisia esteitä ja haittoja, jotta se on mahdollista. Vammaisten henkilöiden omatoimista suoriutumista tuetaan tarvittavien palveluiden ja tukitoimien kautta. (A 18.9.1987/759)

Seinäjokeella asuu yli 58 000 asukasta ja Seinäjoen kaupunkiseudulla noin 140 000 henkilöä (Seinäjoki lyhyesti, [viitattu 22.11.2011]). Seinäjoki on siis suuri kaupunki, jolloin myös vammaispalveluiden järjestämiseen täytyy kiinnittää paljon huomiota. Tällä hetkellä Seinäjoen kaupungilla on vammaispalveluiden asiakkaina noin 1300 henkilöä (Hakala 22.11.2011).

Vammaispalvelut on jaettu määrärahasidonnaisiin ja subjektiivisiin oikeuksiin. Subjektiivinen oikeus kuuluu kaikille vaikeavammaisille henkilölle, sillä se on kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piirissä. Määrärahat eivät siis vaikuta subjektiivisten oikeuksien järjestämiseen, vaan ne täytyy järjestää, jos niille on tarvetta. Määrärahasidonnaisilla tuet ja palvelut taas ovat saatavilla, jos kunnalla on vielä määrärahoja jäljellä. (Kuosma 2011, 23.)

Laissa on määritelty subjektiiviset oikeudet. Niitä ovat kuljetuspalveluiden järjestäminen sekä niihin kuuluvat saattajapalvelut. Vaikeavammaisella on oikeus päivätoimintaan sekä henkilökohtaiseen apuun. Myös palveluasumisen järjestäminen on kunnan velvollisuus. Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuvien kustannusten korvaaminen kuuluvat subjektiivisiin oikeuksiin. (L 3.4.1987/380.)

5.1 Kuljetuspalveluiden järjestäminen kunnassa

Vaikeavammaisella henkilöllä on oikeus kunnan järjestämään kuljetuspalveluun, johon kuuluvat myös saattajapalvelut. Kunnalla on velvollisuus järjestää kuljetuspalveluita vaikeavammaiselle henkilölle, jos hän vammansa tai sairautensa vuoksi tarvitsee kyseistä palvelua suoriutuakseen normaaleista elämän toiminnoista. (L 3.4.1987/380.) Näihin kuljetuspalveluihin kuuluvat vaikeavammaisen työhön, opiskeluun, asioimiseen, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja virkistykseen liittyvät matkat. Nämä jokapäiväisen elämän vuoksi tapahtuvat kuljetukset tehdään sen asuinkunnan alueella, jossa vaikeavammaisen henkilö asuu. Kuljetuksia tehdään myös asuinkunnan lähikuntiin. (A 18.9.1987/759.)

Kunta voi järjestää kuljetuspalvelun hoitamalla sen toiminnan itse. Kunnalla on mahdollisuus järjestää kuljetuspalvelut yhdessä jonkun toisen kunnan tai kuntien kanssa. Kunta voi olla myös kuntayhtymän jäsen, joka järjestää tällaista toimintaa. Jos kunta ei tuota palveluita itse, on sillä mahdollisuus hankkia tarvitsemansa palvelu toiselta kunnalta, kuntayhtymältä, julkiselta tai yksityiseltä palveluntuottajalta. Yksi mahdollisuus on antaa palvelunkäyttäjälle palveluseteli, joka toimii maksuvälineenä kunnan käyttämälle yksityisen palveluiden tarjoajalle. (L 3.8.1992/733.)

Seinäjoen kaupungin alueella toimii Palveluliikenne Seili. Matkat täytyy tilata vähintään tuntia ennen lähtöä. Seili yhdistelee matkat ja välittää tilaukset eteenpäin ajoneuvoille. (Palveluliikenne 2009, [viitattu 19.11.2011].)

Kuljetuspalvelut antavat vammaisille mahdollisuuden osallistua ja toimia yhteiskunnassa. Heidän itsenäinen liikkuminen ei välttämättä ole aina mahdollista, jolloin saattajapalvelut tuovat turvallisuuden tunteen matkustamiseen. Jokaisella on oikeus päästä muun muassa töihin, kouluun ja erilaisiin harrastuksiin. Ilman kuljetuspalveluiden olemassaoloa se ei olisi mahdollista.

5.2 Mitä on palveluasuminen?

Palveluasuminen sisältää asunnon sekä siihen liittyvät palvelut, joita vaikeavammaisen henkilö tarvitsee jokapäiväisistä toiminnoista suoriutumiseen. Palveluasumiseen kuuluvia palveluita ovat esimerkiksi avustaminen pukeutumisessa, liikkumisessa, henkilökohtaisessa hygieniassa, asunnon siivouksessa sekä ruokatalouden ylläpidossa. Palveluihin kuuluu myös vaikeavammaisen henkilön terveyden, kuntoutuksen sekä viihtyvyyden edistäminen. (A 18.9.1987/759.)

Vaikeavammaisen on oikeutettu saamaan palveluasumista, jos hänen vammansa tai sairautensa aiheuttaa sen, ettei henkilö pysty ilman sitä suoriutumaan tavallisista elämän toiminnoista (L 3.4.1987/380). Palveluasumista myönnettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka tarvitsee toisen henkilön apua jatkuvaluonteisesti eri vuorokaudenaikoina tai muuten erityisen paljon suoriutuakseen päivittäisistä toiminnoista (A 18.9.1987/759).

Palveluasuminen on subjektiivinen oikeus, eli se on kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden alainen palvelu. Henkilön tulee kuitenkin täyttää palveluasumisen myöntämiselle asetetut kriteerit, jotka on määritelty vammaispalvelulaissa ja –asetuksessa. Kunnan täytyy siis myöntää palvelua, vetoamatta määrärahojen puutteeseen. Kunnalla on kuitenkin oikeus päättää, miten palveluasuminen järjestetään. Päätöksessä täytyy kuitenkin ottaa huomioon asiakkaan omat toiveet. (Palveluasuminen 2011, [viitattu 15.12.2011].)

5.3 Asunnon muutostöiden teko sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankinta

Kun vaikeavammaisen tarvitsee asuntoonsa muutostöitä tai asuntoon kuuluvia välineitä ja laitteita suoriutuakseen elämänsä normaaleista toiminnoista, on kunta velvollinen korvaamaan kohtuulliset kustannukset. Välineiden, koneiden ja laitteiden kustannuksista korvataan puolet, joita tarvitaan päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseen. Vakiomallisen välineen, kuten koneen tai laitteen muutostyöt korvataan kokonaan, kun ne ovat välttämättömiä vamman kannalta. (A 18.9.1987/759.)

Vaikeavammaisena pidetään henkilöä, jolle liikkuminen ja muu itsenäinen suoriutuminen vakituksessa asunnossa on vamman tai sairauden vuoksi erityisen vaikeaa. Ne ovat kriteerit saada korvausta asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvista välineistä ja laitteista aiheutuneista kustannuksista. (A 18.9.1987/759.)

Muutostyöt sekä välineiden ja laitteiden korvaukset tehdään asiakkaan toimintakyky ja yksilöllinen palvelusuunnitelma huomioon ottaen. Nämä palvelut kuuluvat vaikeavammaisen subjektiivisiin oikeuksiin, joten kaupungin määrärahat eivät vaikuta näiden järjestämiseen. (Räty 2010, 268.)

Asunnolla on suuri merkitys, millaista siellä on asua. Asumisella taas on vaikutus yksilön hyvinvointiin. Sen vuoksi on merkityksellistä, että oma koti sekä sen lähiympäristö on turvallinen, toimiva ja omat tarpeet täyttävä. (Nordlund 2008, 4.) On siis tärkeää, että on saatavilla tietoa vaikeavammaisen oikeuksista asunnossa tehtävien muutostöiden sekä sinne kuuluvien välineiden ja laitteiden korvaamisessa.

5.4 Kenellä on oikeus henkilökohtaiseen apuun?

”Henkilökohtainen apu on vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avustamista kotona ja kodin ulkopuolella: päivittäisissä toiminnoissa; työssä ja opiskelussa; harrastuksissa; yhteiskunnallisessa osallistumisessa; tai sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä” (L 3.4.1987/380).

Henkilökohtaisen avun järjestämisessä vaikeavammaisen määritellään henkilöksi, joka pitkäaikaisen tai etenevän vammansa tai sairautensa vuoksi tarvitsee toisen henkilön apua suoriutuakseen henkilökohtaiseen apuun liittyvistä toiminnoista. Avuntarpeen täytyy olla välttämätöntä ja toistuvaa, eikä pääasiallisesti saa liittyä ikääntymiseen liittyviin sairauksiin ja toimintarajoitteisiin. Jotta vaikeavammaisen henkilö voi saada henkilökohtaista apua, tulee hänen itse pystyä kertomaan milaista apua tarvitsee ja miten apua toteutetaan. (L 3.4.1987/380.)

Henkilökohtaista apua pitää järjestää sen verran kuin vaikeavammaisen henkilö sitä tarvitsee. Laissa on määritelty, että henkilökohtaista apua pitää järjestää vähintään 30 tuntia kuukaudessa. Vaikeavammaiselle voidaan myöntää myös vähemmän tunteja kuukaudessa, mutta sen täytyy turvata henkilön välttämätön avuntarve. (L 3.4.1987/380.)

Kun kunta järjestää henkilökohtaista apua vaikeavammaiselle henkilölle, tulee aina ottaa huomioon mitä henkilö itse haluaa; mielipide sekä toivomukset. Yksilöllisen avun tarpeen ja elämäntilanteen huomioiminen kokonaisuudessaan täytyy ottaa huomioon. (L 3.4.1987/380.)

Keski-Suomella ja Etelä-Pohjanmaalla on yhteinen henkilökohtaisten avun keskustusten kehittämishanke eli Havu-hanke. Seinäjoella sijaitsee Etelä-Pohjanmaan Havu-keskus. (Henkilökohtaisen avun keskuksset, [viitattu 22.11.2011].) Havu-hankkeen toteuttamisajankohta on 1.3.2009- 31.12.2011(HAVU – Keski-Suomen ja Etelä-Pohjanmaan henkilökohtaisten avun keskustusten kehittämishanke 5.10.2009).

Kehittämishankkeen tehtävänä on tukea vammaispalveluiden asiakasta työnantajana ja työnjohtajana, kun hän palkkaa itselleen oman henkilökohtaisen avustajan. Havu-keskus pitää huolta siitä, että avustajia on saatavilla ja työntekijöiden tukemista kehitetään. Keskuksen tehtävänä on kehittää myös asiakaspalautte- ja laatu-järjestelmää. Myös työnantajien eli vammaispalveluiden asiakkaan tarvitsemia palkanlaskentaan ja taloushallintoon kuuluvia palveluita pyritään kehittämään. Palveluiden saatavuuteen vastaaminen kuuluu asiakaspalvelun ja etäyhteyksien ke-

hittämisen kanssa toiminnan tavoitteisiin. Pohjoismainen yhteistyö sekä vertailukehittäminen ovat keskuksen tehtävinä. Henkilökohtaisen avun keskuksen toimintaa pyritään kehittämään ja vakiinnuttamaan. Tavoitteena on toimintamallin levittäminen. (HAVU – Keski-Suomen ja Etelä-Pohjanmaan henkilökohtaisten avun keskusten kehittämishanke 5.10.2009)

5.5 Vammaisten päivätoiminnan järjestäminen

Vammaisten henkilöiden päivätoimintaa järjestetään kodin ulkopuolella. Se tukee vammaisten itsenäistä elämää ja edistää sosiaalista vuorovaikutusta. Henkilö, joka on oikeutettu päivätoimintaan, on vaikeavammainen, työkyvytön henkilö. Hän ei pysty osallistumaan sosiaalihuoltolain perusteella järjestettävään työtoimintaan vammansa tai sairautensa aiheuttaman erittäin vaikean toimintarajoitteen takia. Vammaisten päivätoimintaan oikeutetun henkilön toimeentulo koostuu pääosin sairauden tai työkyvyttömyyden perusteella myönnettävistä etuuksista. (L 3.4.1987/380).

Päivätoimintaa tulee järjestää vaikeavammaiselle henkilölle viitenä päivänä viikossa tai harvemmin, jos vaikeavammainen pystyy osallistumaan vain osa-aikaisesti tai hänellä on joku muu hänestä johtuva syy harvempaan osallistumiseen (L 3.4.1987/380). Päivätoiminnan järjestäminen on subjektiivinen oikeus, johon eivät vaikuta kunnan määrärahat (Päivätoiminta 2011, [viitattu 15.12.2011]).

Päivätoiminnan järjestäminen on hyvä väylä vaikeavammaisen sosiaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen. Päivätoiminta saattaa olla vaikeavammaiselle päivän tärkeimpiä tapahtumia. Siksi onkin tärkeää pitää kiinni, että jokainen vaikeavammainen saa hänelle kuuluvaa päivätoimintaa.

5.6 Apuvälineiden hankinta

Apuväline on väline, laite tai vastaava, jonka tarkoituksena on ylläpitää tai edistää yksilön toimintakykyä ja osallistumista, kun se on vamman, sairauden tai ikäänty-

misen vuoksi heikentynyt (Salminen 2010, 13). Apuvälineet kuuluvat lääkinälliseen kuntoutukseen. Apuvälineitä myönnetään, kun henkilöllä on todettu toimintavajavuus, jonka vuoksi hän tarvitsee välineitä, laitteita tai vastaavia suoriutuakseen päivittäisistä toiminnoistaan. Kuntoutuksessa tarvittavia hoito- ja harjoitusvälineitä myönnetään myös apuvälineinä. (A 28.6.1991/1015.)

Lääkinällinen kuntoutuksen tarkoitus on ylläpitää ja parantaa kuntoutujan toimintakykyä, niin fyysistä, psyykkistä kuin sosiaalistakin. Kuntoutuksen tarkoitus on myös edistää ja tukea kuntoutujan itsenäistä suoriutumista päivittäisissä toiminnoissa sekä tukea elämäntilanteen hallintaa. (A 28.6.1991/1015.)

Apuvälineet ovat tärkeä osa henkilön mahdollisessa kuntoutumisessa ja oman toimintakyvyn ylläpitämisessä tai parantamisessa. Vammaisella on oltava hyvät tiedot, mistä apuvälineitä on saatavilla ja koska apuvälinepalvelut hänelle kuuluvat. Opas antaa hyvät tiedot apuvälineistä ja siitä mistä niitä on saatavilla. Palveluita tarvitsevan on helppo ottaa yhteyttä oikeaan paikkaan, jolloin asiakkaalla ei mene turhaa aikaa palveluiden ja oikeiden yhteystietojen etsimiseen.

5.7 Kenellä oikeus auton pysäköintilupaan?

Poliisi myöntää pysäköintiluvat vaikeasti vammaiselle henkilölle tai vaikeasti vammaisen henkilön kuljettajalle. Pysäköintilupa oikeuttaa pysäköimään maksulliselle pysäköintipaikalle ilman maksun suorittamista, sekä alueelle, missä pysäköinti on kielletty liikennemerkillä. Vaikeasti vammaisen henkilö tai hänen kuljettajansa voi pysäköidä myös paikalle, jossa pysäköinnin aikaa on rajoitettu pidemmäksi aikaa kuin liikennemerkissä sanotaan. (L 3.4.1981/267.)

Pysäköintilupa tulee sijoittaa näkyvään paikkaan, auton tuulilasin sisäpuolelle. Maksulliselle pysäköintipaikalle saa pysähtyä maksamatta taksilla ja invataksilla, jos tarkoituksena on ottaa kyytiin tai jättää pois kyydistä vammaisen henkilö. (L 3.4.1981/267).

Pysäköintilupa on vaikeasti vammaisen henkilön oikeus, josta jokaisen vaikeavammaisen tulisi olla tietoinen. Se antaa vaikeasti vammaiselle henkilölle paremmat mahdollisuudet muun muassa asiointiin kaupungilla, sillä aina esteettömyys ei ole parhain mahdollinen kaikkialla. Sen vuoksi vaikeavammaisen ainoa mahdollisuus voi olla pysäköidä paikalle, johon muiden ei ole sallittua pysäköidä.

6 KUNNAN KEHITYSVAMMAISTEN PALVELUT

Kunnalla on tärkeä tehtävä hoitaa kehitysvammaisten palveluita. Niiden toteutumisesta on ohjaamassa lakeja, jotka määrittelevät, milloin mitäkin lakia sovelletaan kunkin palvelun myöntämiseen.

Vammaispalvelulaki on ensisijainen kehitysvammaisten erityishuollon lakiin nähden. Erityishuoltoa järjestetään henkilölle, joka on sen tarpeessa. Kehitysvammalaki sovelletaan, kun vammaispalvelulain mukaan järjestettävät palvelut eivät ole riittävät. Muutokset tulivat voimaan vuonna 2009. Toisin kuin vammaispalvelulaisissa on määritelty erikseen joitakin vaikeavammaisten palveluita, ei kehitysvammaisissa ole samanlaista rajausta. Vammaispalvelulaisissa on esitetty muun muassa kuljetuspalveluita ja asunnon muutostöitä. Tällaisia palveluita ei yleensä myönnetä kehitysvammalain perusteella, mutta kehitysvammaiset ovat kuitenkin oikeutettuja niitä saamaan. (Kaipinen 2011.)

Lakia kehitysvammaisten erityishuollosta noudatetaan, kun henkilö ei saa tarvitsemiaan palveluita minkään muun lain nojalla. Hänen kehityksensä tai henkinen toimintansa on häiriintynyt tai estynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vamman tai vian takia. Laki erityishuollosta pyrkii edistämään kehitysvammaisen henkilön suoriutumista päivittäisissä toiminnoissa, tulemaan toimeen omillaan ja sopeutumaan yhteiskuntaan. Laki on turvaamassa, että henkilö saa tarvitseman hoidon ja muun huolenpidon. (L 23.6.1977/519.)

Erityishuollon palveluita ovat tutkimus, johon kuuluu lääketieteelliset, psykologiset ja sosiaaliset selvitykset sekä soveltuvuuskokeet. Terveystieteiden palvelut kuuluvat kuntoutuksen, toiminnallisen valmennuksen ja tarpeellisen ohjauksen kanssa kehitysvammaisten erityispalveluihin. Palveluihin kuuluu yhteiskunnallista sopeutumista edistävä toiminta, kuten esimerkiksi työtoiminnan ja asumisen järjestäminen. Erityishuollon palveluita tarvitsevalle henkilölle tulee järjestää tarvittavat apuvälineet sekä henkilökohtaisia apuneuvoja. Yksilöllisestä hoidosta ja muusta huolenpidosta tulee huolehtia. Erityishuollon palveluiden piirissä olevan henkilön vanhempien, muun huoltajan, avopuolison, muiden perheenjäsenten tai muuten lähei-

sen henkilön ohjaus ja neuvonta pitää hoitaa. Erytyshuoltopalveluista tulee tiedottaa ja kehityshäiriöitä tulisi ehkäistä. Erytyshuollon palveluihin kuuluu myös muiden vastaavien asioiden toiminnan harjoittaminen, jolla erityishuolto toteutuu. (L 23.6.1977/519.)

Erytyshuoltolain nojalla myönnetään paljon erilaisia palveluita, joiden tarkoitus on auttaa kehitysvammaista selviämään jokapäiväisistä toiminnoista. Jokaisen palveluita hakevan on kuitenkin hyvä tietää, milloin erityishuoltolain palvelut ovat heidän saatavillaan. Sen vuoksi niistä tiedottaminen on tärkeää. Tällöin vältetään turhilta väärinkäsityksiltä.

6.1 Koska tarvitaan kuntoutusohjausta?

Kun lapsi on kehitysvammaisen tai hänellä on kehitysviive, on kuntoutusohjaus osa lapsen varhaiskuntoutusta. Lapsella voi olla eritasoisia kehitysviiveitä kielellisten, sosiaalisten, kognitiivisten, motoristen taitojen tai omatoimisuustaitojen osa-alueilla. Tällöin lapsen kanssa pyritään kehittämään muun muassa vuorovaikutustaitoja ja ilmaisua. Lasta pyritään aktivoimaan toimintaan ja luomaan oppimisvalmiuksia. Hänen aistitoimintojaan yritetään harjaannuttaa sekä antamaan erilaisia virikkeitä. (Kuntoutusohjaus, [viitattu 16.12.2011].)

Kuntoutusohjausta toteutetaan yhdessä lapsen vanhempien kanssa sekä muiden lapsen yhteistyötahojen kanssa. Vanhemmat huomioidaan kuntoutusohjauksessa erilaisten tukien keinoin. Vanhempien kanssa keskustellaan, heitä kuunnellaan sekä ohjataan kaikissa lapsen hoitoon, kasvatukseen ja kuntoutukseen liittyvissä asioissa. (Kuntoutusohjaus, [viitattu 16.12.2011].)

Kuntoutukseen kuuluu leikki- ja tehtävätuokio, joka on tavoitteellinen. Se suunnitellaan lapsen yksilöllinen kehitys huomioon ottaen. Kuntoutusta voidaan jatkaa päiväkodissa ja perhepäivähoidossa, jos sille on tarvetta. Lapsen aloitettua koulunkäynnin voidaan erityistapauksissa jatkaa kuntoutusohjausta. (Kuntoutusohjaus, [viitattu 16.12.2011].)

Kuntoutusohjauksella on tärkeä tehtävä lapsen varhaiskuntoutuksessa. Sen avulla pyritään luomaan lapselle taitoja erilaisiin tilanteisiin tulevaisuutta varten. Jokainen lapsi otetaan yksilönä vastaan, ja häntä pyritään auttamaan juuri hänen kehitystasonsa huomioon ottaen.

6.2 Kehitysvammaisen laitoshoido

Vuoden 2010 alussa kehitysvammalaitoksissa asui yli 2000 henkilöä. Heistä 1900 oli pitkäaikaispaikoilla (Hynynen 2010, 26). Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi selvityksen vuonna 2007, jossa ehdotettiin, että laitosjärjestelmästä luovuttaisiin seuraavan kymmenen vuoden aikana. Kun laitoshoidoa aletaan korvata, tarvitaan muihin asumistarpeisiin selvityksen mukaan 600 asuntoa vuosittain. Ehdotuksessa tuli esille myös lasten laitoshoido, josta pyrittäisiin luopumaan. Ympäristöministeriön vuonna 2009 tekemän raportin mukaan kehitysvammalaitoksissa tulisi olla enää 500 henkilöä pitkäaikaispaikoilla vuoden 2015 lopussa. (Laitoshuollon purkaminen 2011.)

Vuonna 2010 hallitus hyväksyi ohjelman kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palveluiden järjestämiseksi. Ohjelma kestäisi vuodet 2010–2015. Sen tarkoituksena on vähentää kehitysvammaisten laitospaikkoja sekä tukea kehitysvammaisten yksilöllisen asumisen järjestämistä. Ohjelma on ympäristöministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyön tulosta. (Laitoshuollon purkaminen 2011.)

Ohjelmassa korostetaan suunnitelmallisuutta laitoshoidon vähentämisessä. Sen vuoksi erityishuoltoapiirien/ kuntayhtymien, kuntien ja muiden toimijoiden tulee tehdä yhteistyötä laatiessaan ohjelmakauden alueellista suunnitelmaa, miten laitoshoidosta edetään yksilöllisempiin asumisratkaisuihin. (Laitoshuollon purkaminen 2011.) Huomiota on kiinnitettävä niin asumisen laatuun, kuin niiden moninaisuu-teenkin. Lähtökohtana on, että kehitysvammaiset pääsevät asumaan tavalliseen asumisympäristöön ja heillä on erilaisia mahdollisuuksia asumisratkaisuis-
(Hynynen 2011, 26.)

Seinäjoen alueella laitoshoidon tuottaa Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä. Eskoon palvelukeskuksessa sijaitsee kuusi asumisyksikköä, joissa asiakkaat ovat eripituisia jaksoja tarpeistaan riippuen. (Laitoshoidon, [viitattu 22.12.2011].) Kehitysvammaisten laitoshoidon muutokset tuovat siis omat haasteensa myös Seinäjoen kaupungille ja muille Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymän jäsenille. Se vaatii paljon suunnittelua ja uusien ratkaisujen pohdintaa.

6.3 Tilapäishoidon tarve

Tilapäishoito on palvelua lyhytaikaiseen hoidontarpeeseen. Sitä voidaan järjestää muun muassa perhehoitona tai lyhytaikaisina jaksoina asumisyksiköissä. Yleensä kehitysvammaisen henkilö tulee tilapäishoitoon, kun hänen omaishoitajallansa on vapaata tai perheen jaksamista pyritään muuten tukemaan lyhytaikaisen hoidon turvin. Kehitysvammaisilla on oikeus tilapäishoitoon. (Tilapäishoito, [viitattu 22.12.2011].) Tilapäishoito on kehitysvammalain perusteella järjestettävää palvelua ja se kuuluu erityishuoltoon (L 23.6.1977/519).

Jos kehitysvammaisen henkilö tarvitsee tilapäishoitoa, tulee se mainita erityishuolto-ohjelmassa. Tämä maininta ei kuitenkaan ole tilapäishoidon järjestämisen edellytys. Tilapäishoidon paikkana voi olla esimerkiksi yksityinen palvelukoti, henkilön oma koti tai muu paikka, joka soveltuu tilapäishoitoa tarvitsevalle. (Tilapäishoito, [viitattu 22.12.2011].)

Tilapäishoidolla on tärkeä tehtävä omaisten jaksamisessa. Omaishoitaja saa myös omaa aikaansa, joka saa hänet jaksamaan taas arjessa eteenpäin. Myös muu perhe saa välillä apua jaksamiseensa ja aikaa tehdä jotain, mihin ei välttämättä normaalisti pystyisi.

6.4 Kenelle kuuluu ryhmälomitus?

Ryhmälomitus on yksi tapa järjestää tilapäishoitoa. Se suunnitellaan yhdessä kunnan tai seutukunnan kanssa. Kunta antaa palvelulle tilat. Tilana voi toimia esimer-

kiksi viikonloppuisin tyhjänä oleva päiväkotiki tai iltapäivähoitopaikka. Kehitysvammaisten Palvelusäätiön tehtävänä on suunnitella ryhmälomituksen sisältö. Siihen kuuluu lapsen ympärivuorokautinen huolenpito sekä kuntouttava arki lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden. (Ryhmälomitukset, [viitattu 22.12.2011].)

Ryhmälomituksen päämäärä on antaa vanhemmille hengähdystauko arkeen sekä järjestää lapsille mielekästä toimintaa. Toiminnan tulee tukea lasten kehitystä sekä sosiaalista vuorovaikutusta. Ryhmälomituksen tavoitteena on antaa myös uusia elämyksiä ja kokemuksia lapsille. Kun perhe haluaa ryhmälomitusta, tulee heidän ottaa yhteyttä kuntaan ja hakea maksusitoumusta saadakseen palvelua. Ryhmälomitusta järjestetään viikonloppuisin 1-2 kertaa vuorokaudessa. Palvelu kuuluu ensisijaisesti alle 16-vuotiaille lapsille, jotka tarvitsevat erityistä tukea. Ryhmäkoko on yleensä 4-8 lasta. (Ryhmälomitukset, [viitattu 22.12.2011].)

Ryhmälomitus ajankohta antaa vanhemmille hyvän mahdollisuuden arjesta irtautumiseen. Palvelu on hyvää lapsen kehityksen kannalta, sillä heidän tarpeensa otetaan yksilöllisesti huomioon. Lapsen kehitystä pyritään kuntouttavan arjen avulla ylläpitämään ja parantamaan. Ryhmälomitus on siis hyvä ratkaisu niin vanhemmille kuin lapsellekin.

6.5 Kehitysvammaisten asumispalvelut

Usein kehitysvammaisen tarvitsee apua toiselta henkilöltä, enemmän tai vähemmän. Ennen kuin kehitysvammaisen muuttaa omaan kotiin, täytyy usein selvittää kehitysvammaisen henkilön yksilölliset tarpeet ja ominaisuudet. (Kaski ym. 2009, 174.) Asumispalvelun muoto riippuu pitkälti siitä, millainen kehitysvammaisen on toimintakyvyiltään ja minkälaisia taitoja hänellä on. Toiset saattavat tulla hyvinkin toimeen pienen tuen avulla, toiset taas saattavat tarvita apua jokapäiväisessä elämässään.

Avohuollon palveluina on saatavilla muutamaa erilaista palvelua. Oikean palvelumuodon löytäminen riippuu pitkälti kehitysvammaisen omista tarpeista. Jos kehitysvammaisen henkilö pärjää hyvin itsenäisesti, mutta vaatii joissain ongelmatilan-

teissa tukihenkilöä, on **tuettu asuminen** hänelle oikea asumismuoto. Silloin kehitysvammaisen asuu omassa asunnossaan tavallisessa asumisympäristössä. **Ohjattu asuminen** on tarkoitettu henkilölle, joka selviää arjesta melko itsenäisesti. Hän tarvitsee ohjausta asumisyksikössään varsinkin aamuin ja illoin. **Autettu asuminen** on tarkoitettu kehitysvammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat henkilökunnan läsnäoloa vuorokauden ympäri. (Kaski ym. 2009, 174.)

Seinäjoen kaupungilla on kolme omaa kehitysvammaisten asumispalveluyksikköä (Vammaispalvelut, [viitattu 22.12.2011]). Kaupungilla on myös hyvät mahdollisuudet ostaa palveluita yksityisiltä palveluiden tuottajilta sekä Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymältä. Vammaispalveluopas antaa päivitettyt tiedot asumisyksiköistä, joita kaupunki yleisimmin käyttää.

6.6 Kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminta

Työ- ja päivätoimintaa järjestetään yleensä kuntien, kuntayhtymien, säätiöiden sekä yksityisten toimijoiden ylläpitämissä työ- ja toimintakeskuksissa. (Työtoiminta, 5.4.2011). Kehitysvammaisten työskentely työ- ja toimintakeskuksissa vaihtelee yksilöllisesti. Toiset työskentelevät siellä viitenä päivänä viikossa, toiset harvemmin. Myös työajan pituus saattaa vaihdella kehitysvammaisten kesken. (Työtoiminta, 5.4.2011.)

Kehitysvammaisten **työtoiminta** koostuu yleensä tekstiili- ja puutöiden tekemisestä sekä alihankintatöistä erilaisille yrityksille. Alihankintatyöt voivat olla esimerkiksi erilaista kokoamista tai pakkaustyötä. Työ- ja toimintakeskusten sisällä tehdään keittiötöitä, kiinteistöhuoltoon kuuluvia tehtäviä sekä siivoustehtäviä, jotka ovat myös työtoimintaa. (Työtoiminta, 5.4.2011.)

Päivätoimintaa järjestetään yleensä vaikeimmin vammaisille. Se on viriketoimintaa, joka ylläpitää kehitysvammaisen toimintakykyä sekä rytmittää hänen arkeaan. Päivätoimintaa järjestettäessä lähtökohtana ovat kehitysvammaisen aikuisen omat tiedot, taidot ja kokemukset. Mitä enemmän kehitysvammaisella on taitoja, voidaan hänelle järjestää vaativampaa ja monipuolisempaa toimintaa. Jos kehitys-

vammaisen tarvitsee paljon tukea, järjestetään hänelle pienryhmätoimintaa. Sen on tarkoitus tukea aikuisuutta, oppimista sekä kommunikaatiota. (Päivätoiminta 5.4.2011.)

Työ- ja päivätoiminta on tärkeä osa kehitysvammaisen arkea. Siellä hän näkee ystäviään ja tuttaviaan. Monesti kehitysvammaisen sosiaalinen elämä painottuu ikävä kyllä suurimmaksi osaksi heidän työelämässään oleviin ihmissuhteisiin.

6.7 Omaishoidontuen hakeminen

Omaishoitaja on henkilö, joka huolehtii jostain läheisestä henkilöstä, kuten esimerkiksi perheenjäsenestä, joka ei omatoimisesti pysty enää selviytymään arjesta. Tällainen syy voi olla esimerkiksi vammaisuus. (Kaivolainen, Kotiranta, Mäkinen, Purhonen, Salanko-Vuorela 2011, 5.)

Omaishoidon tilanne voi syntyä vähitellen tai äkillisesti. Perheeseen voi syntyä esimerkiksi vammaisen lapsi. Jos apua tarvitseva henkilö selviytyy arjesta pienen avun turvin, ei omaishoidon tukea yleensä myönnetä. Tavallisen huolenpidon ja omaishoidon raja on liukuva. Kun puhutaan omaishoidosta, hoidon tarve perustuu vammaisuuteen tai omaisen tai läheisen toimintakyvyn tai terveydentilan heikentymiseen. Sitoutuvuus ja/tai vaativuus ovat perusteita omaishoidon tukea myönnettäessä. (Omaishoito 8.12.2011.)

Omaishoidon tuki on säädetty laissa ja se kuuluu yleisen järjestämisvelvollisuuden piiriin. Kunnalla on määrärahat, jonka puitteissa sen tulee myöntää omaishoidon tukea sitä tarvitseville. Kunnalla on yleisohje, joka ohjaa päätöksentekoa omaishoidontuen päätöksissä yksittäistapauksissa. Mutta tämä yleisohje ei kuitenkaan voi rajoittaa henkilön oikeutta saada omaishoidontukea. Viranhaltijan tulee aina tutkia täyttääkö omaishoidon tukea hakeva eli hoidettava laissa säädetyt edellytykset tuen saamiselle. (Omaishoito 8.12.2011.)

7 VAMMAISPALVELUOPPAAN KÄYTÄNNÖLLISYYDEN TESTAAMINEN

Tutkimusta tehdessä, tekijä pyrkii välttämään virheiden esiintymistä. Kuitenkin niiden luotettavuus ja pätevyys vaihtelevat. Sen vuoksi tutkimuksen luotettavuutta testataan. Kun tutkimus on reliaabeli, tarkoittaa se sitä, että tutkimus voitaisiin toistaa, sen tulosten pysyen samoina. (Hirsjärvi ym. 2004, 216.) Jos opas tehtäisiin toistamiseen, uskoisin tulosten olevan samanlaisia. Toki tekijästä riippuen asiat saattaisivat olla eri järjestyksessä tai jotakin voitaisiin painottaa enemmän. Palveluoppaan asiat ovat kuitenkin lakiin pohjautuvia, joten siksi tulokset eivät voisi muuttua juuri ollenkaan.

Tarkoitukseni oli testata vammaispalveluoppaan käytännöllisyyttä, kun olen saanut sen valmiiksi. Yhteyshenkilöni Sosiaali- ja terveystieteiden keskuslaitoksesta lähettivät tekemäni saatekirjeen vammaispalveluoppaan käytännöllisyyden testaamisesta sekä itse kysymykset valitsemilleen tahoille. Kysymykset menivät neljälle eri taholle, vammaispalveluiden asiakkaille ja vammaispalveluiden kanssa työskenteleville. Näin sain sekä asiantuntevaa näkemystä, että asiakkaiden näkökulmaa oppaasta.

Toinen käsite, jolla tutkimusta pyritään arvioimaan, on validius. Silloin ajatellaan, että tutkimusmenetelmä mittaa sitä, mitä sen on tarkoituskin mitata. (Hirsjärvi ym. 2004, 216.) Mielestäni tutkimukseni, vammaispalveluopas tuo esille Seinäjoen kaupungin tarjoamat vammaispalvelut, mitä sen kuuluikin tehdä. Toisena tärkeänä asiana oli, että se olisi selkeä käyttää. Selkeyteen sain vastauksia vammaispalveluoppaan testaajilta, jotka kertoivat oman mielipiteensä oppaasta ja sen käytettävyydestä.

Pääosin palaute oli positiivista. Opasta pidettiin tarpeellisena, monipuolisena sekä selkeänä. Tämä tuli esille muutamassakin eri vastauksessa. Tarpeellisuus ei suuri yllätys ollut, sillä juuri tarpeestahan koko prosessi lähti käyntiin. On kuitenkin hyvä kuulla se muualta. Monipuolisuus ja selkeys olivat hyviä asioita, sillä juuri selkeyttä yritinkin toteuttaa. Tarkoituksena oli koota mahdollisimman käytännöllinen opas, jota on helppo käyttää ja jossa on kaikki tarvittava tieto.

Kysymyslomakkeessa tuli esille myös muiden tahojen palvelut, joista olisi toivottu lisätietoa, kuten esimerkiksi Kelalta saatavat palvelut. Tuet ja palvelut ovat niin laaja ja sekava yhdistelmä, minkä vuoksi tiedot muistakin palveluista helpottaisivat tiedon saamista. Varsinkin omaisten kohdalla tiedon etsiminen helpottuisi. Koska opas kertoo kuitenkin vain Seinäjoen kaupungin palveluista, ei Kelalta saatavia palveluita voi juuri tähän oppaaseen yhdistää.

Yhdessä vastauksessa oli kiinnitetty paljon huomiota yksityiskohtiin, kuten esimerkiksi puhelinnumeroihin ja sanoihin. Oli hyvä, että virheet oli huomattu. Juuri nämä yksityiskohdat, kuten esimerkiksi väärät puhelinnumerot olivat hyviä huomioita. Vastauksissa tuli esille myös muita parannusehdotuksia, jotka perustuivat vastaajan kokemuksiin. Esimerkiksi sähköpostiosoitteiden laittaminen puuttuviin kohtiin, sillä joillekin kehitysvammaisille henkilöille selkeän puheen tuottaminen voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta. Monesti he kuitenkin haluavat hoitaa asioitaan itse. Siksi on hyvä olla olemassa helppo tie ottaa yhteyttä asioita hoitaviin tahoihin.

Opasta pidettiin tärkeänä niin alalla työskenteleville kuin asiakkaillekin. Vastauksessa tuli ilmi, että oppaassa oli kaikki tarpeellinen, mitä työntekijä tarvitsee, kun ohjaa asiakkaita oikein palveluiden piiriin. Opas tulisi jakaa useille henkilöille, jotta saataisiin palautetta sen toimivuudesta kentällä. Opas voitaisiin lähettää koteihin henkilöille, jotka ovat jo palveluiden piirissä.

Vastauksissa kerrottiin, että oppaan suunnittelija oli paneutunut hyvin sen sisältöön, jonka vuoksi on valmistunut hyvä tuotos. Vastauksissa mainittiin, että oppaan tekijän nimi tulisi olla esillä oppaassa. Mielestäni oppaan käytännöllisyyden testaaminen oli tärkeää. Ulkopuolinen, joka katsoo opasta ensimmäistä kertaa, näkee paljon asioita, mihin ei itse osaa enää kiinnittää huomiotaan.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessi on ollut monella tapaa erittäin opettavainen kokemus. Minusta on ollut hienoa olla osana tekemässä jotain uutta Seinäjoen kaupungille. Sosionomin (AMK) tulee tuntee palvelujärjestelmät, jotka tukevat hyvinvointia ja turvallisuutta sekä niihin liittyvät lait ja tietojärjestelmät, osaten myös soveltaa niitä (ECTS-kompetenssit, 31.8.2010). Sosionomin (AMK) näkökulmasta katsottuna oppaan tekeminen on ollut tärkeää, sillä lakien perusteella järjestettävien palveluiden läpikäyminen uudestaan ja uudestaan vain vahvistaa lakitietämystäni vammaispuolella.

Sosionomin (AMK) tehtävänä on tasa-arvon ja suvaitsevaisuuden edistäminen sekä huono-osaisuuden ehkäiseminen yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmasta (ECTS-kompetenssit, 31.8.2010). Vammaispalveluopasta tehdessäni pyrin edistämään näitä asioita, sillä vammaispalveluoppaan tarkoitus on antaa helpompi väylä saada tietoa palveluista ja niihin pääsemisestä. Opas on huono-osaisuuden ennaltaehkäisemistä ja tasa-arvoon pyrkimistä.

Aiheena opas oli varsinkin alussa mielenkiintoinen, mutta erittäin työläs kun pääsin vauhtiin. Lähdin työstämään koko opinnäytetyötä yksin, mutta jo alkumetreillä huomasin, että toisen henkilön läsnäolo olisi ollut tärkeää. Silloin olisin voinut vaihtaa ajatuksiani jonkun kanssa ja pohtia asioita syvällisemmin, sillä keskustelu tuo monesti esille erilaisia näkökulmia. Yksin ahertaminen on ollut kovin hankalaa myös siksi, että ei ole ollut toista henkilöä jakamassa kaikkia opinnäytetyöhön liittyvien ongelmien ja kysymysten keskellä. On täytynyt selvittää yksin. Varsinkin kirjoittamisen aloittaminen on ollut monesti hankalaa ilman toisen opiskelijatoverin läsnäoloa.

Oppaan teko oli paljon isompi prosessi kuin mitä aluksi ajattelin ja on vienyt paljon aikaa. Onnekseni olen kuitenkin saanut valtavasti apua yhteistyötaholtani, joka on auttanut minua kokoamaan hienon oppaan yksiin kansiin. He ovat olleet ”opiskelijatoverini”, jota ilman urakasta selviäminen olisi ollut vielä hankalampaa. En uskonut oppaan vaativan niin paljon työtä, sillä loppumetreille asti se on vaatinut pientä muokkaamista. Aina olen huomannut jotain, mikä on kaivannut muutosta.

Aikataulutus on ollut asia, johon olisi pitänyt myös kiinnittää enemmän huomiota. Jos olisin tehnyt tarkemman suunnitelman ja pitänyt suunnitelmastani myös kiinni, olisi moni asia valmistunut jo aiemmin, eivätkä viimeiset palautuspäivät tuntuisi olevan aina liian pian. Itse teoriaosuus on näin loppumetreillä tuntunut vaativalta. Paremman aikataulun laatiminen raportin suhteen olisi ollut tärkeää, sillä en ehtinyt panostaa kaikkiin osa-alueisiin niin hyvin, kuin olisin halunnut.

Koen kuitenkin, että koko prosessista on hyötyä jatkoa ajatellen. Yksin työskenteilyn harjoittelu ja kaiken uuden tiedon saaminen sekä vanhan tiedon kertaaminen on ollut tärkeää. Raportin kirjoittaminen sai ajattelemaan asioita vielä laajemmin, kuin mitä oppaassa tuli ajateltua. Kaiken kaikkiaan voisin sanoa opinnäytetyöni olevan onnistunut kaikin puolin. Olen tyytyväinen oppaan sisältöön ja ulkonäköön. Se on minun näköiseni tuotos. Olen tehnyt paljon työtä sen valmistumisen eteen ja olen siitä erittäin ylpeä.

LÄHTEET

A 28.6.1991/1015. Asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta.

A 18.9.1987/759. Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista.

Arvio, M., Aaltonen, S. 2011. Kehitysvammainen potilaana.1.painos. Helsinki: Duodecim.

ECTS-kompetenssit. 31.8.2010. [Verkkosivu]. Sosiaaliportti. [Viitattu 28.12.2011].
Saatavana: http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amm_k_tutkinto/ects_kompetenssit/

Hakala, K. <xxx.xxx@xxx.fi> 22.11.2011. Kysymys asiakkaista. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Paula Korvala. [Viitattu 22.11.2011].

HAVU – Keski-Suomen ja Etelä-Pohjanmaan henkilökohtaisten avun keskusten kehittämishanke. 5.10.2009. [Verkkosivu]. Koske: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. [Viitattu 22.11.2011]. Saatavana: <http://www.koskeverkko.fi/public/default.aspx?contentid=20163>

Henkilökohtaisen avun keskuksset. [Verkkosivu]. Eskoo. [Viitattu 22.11.2011]. Saatavana: <http://www.eskoo.fi/default.aspx?id=277>

Hynynen, R. 2011. On aika toimia! Ketju (4), 26.

Ihmisoikeudet.net. 2010. Vammaisten ihmisoikeussopimus. [Verkkosivu]. [Viitattu 19.11.2011]. Saatavana: <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=vammaisten-ihmisoikeussopimus>

Kaipinen, M. 8.4.2011. Vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki. [Verkkosivu]. Vernerinet: Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. [Viitattu 16.12.2011]. Saatavana: <http://verneri.net/yleis/sosiaaliturva/keskeistolainsaadantoa/vammaispalvelulaki-ja-kehitysvammalaki.html>

Kaivolainen, M., Kotiranta, T., Mäkinen, E., Purhonen, M., Salanko-Vuorela, M. 2011. Omaishoito: Tietoa ja tukea yhteistyöhön. 1.painos. Helsinki: Duodecim.

Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuus. 4.uudistettu painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Kumpuvuori, J. & Högbacka, M. 2003. Vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet Suomessa. Helsinki: Edita Prima Oy.

Kuntoutusohjaus. [Verkkosivu]. Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä. [Viitattu 16.12.2011.]. Saatavana: <http://www.eskoo.fi/default.aspx?id=202>

Kuosma, T. 2011. Vaikeavammaisen subjektiiviset oikeudet: vaikeasti toimintarajoitteiselle henkilölle vammaispalvelulain mukaan kuuluvista subjektiivisista oikeuksista. Helsinki: Kirja kerrallaan.

Laitoshuollon purkaminen. 9.3.2011. [Verkkosivu]. Vernerinet: Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. [Viitattu 22.12.2011]. Saatavana: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/vammaispolitiikka/laitoshuollon-purkaminen.html>

L 23.6.1977/519. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta.

L 3.8.1992/733. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta.

L 3.4.1987/380. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista.

L 11.6.1999/731. Suomen perustuslaki.

L 3.4.1981/267. Tieliikennelaki.

Muronen, J. (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. 1.painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Nordlund, M. (toim.) 2008. Katse kotiin: tietoa toimivasta asumisesta. [Verkkojulkaisu]. Invalidiliitto. [Viitattu 22.11.2011]. Saatavana: http://inport2.invalidiliitto.fi/WWW_Toimivan_Asunnon%20opas.pdf

Omaishoito. 8.12.2011. [Verkkosivu]. Vammaispalvelujen käsikirja. [Viitattu 22.12.2011]. Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/omaishoito/>

Palveluliikenne 2009. [Verkkosivu]. Seinäjoki. [Viitattu 19.11.2011]. Saatavana: <http://www.seinajoki.fi/liikenne/seili-palveluliikenne.html>

Palveluasuminen. 2011. [Verkkosivu]. Vammaispalvelujen käsikirja. [Viitattu 15.12.2011]. Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/palveluasuminen/>

Päivätoiminta. 5.4.2011. [Verkkosivu]. Vernerinet: Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. [Viitattu 22.12.2011]. Saatavana: <http://verneri.net/yleis/sosiaaliturva/nuoret/tyo/paivatoiminta.html>

Päivätoiminta. 2011 [Verkkosivu]. Vammaispalvelujen käsikirja. [Viitattu 15.12.2011]. Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/paivatoiminta/>

Ryhmälomitukset. [Verkkosivu]. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö. [Viitattu 22.12.2011]. Saatavana: <http://www.kvps.fi/tilapaishoito/kulttuuri/ryhmalomitukset/>

Räty, T. 2010. Vammaispalvelut: Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö. Vaasa: Arkmedia Oy.

Salminen, A-L. (toim.) 2010. Apuvälinekirja. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Seinäjoen vammaisneuvoston tehtävät. [Verkkosivu]. Seinäjoki. [Viitattu 22.11.2011]. Saatavana: <http://www.seinajoki.fi/hallinto/vammaisneuvosto.html>

Seinäjoki lyhyesti. [Verkkosivu]. Seinäjoki. [Viitattu 22.11.2011]. Saatavana: http://www.seinajoki.fi/info/seinajoki_lyhyesti.html

Tilapäishoito. [Verkkosivu]. Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. [Viitattu 22.12.2011]. Saatavana: <http://www.kvtl.fi/fi/lakineuvonta/aihealueet-aakkosittain/palvelut-ja-tukitoimet/tilapaishoito/>

Työtoiminta. 5.4.2011. [Verkkosivu]. Vernerinet: Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. [Viitattu 22.12.2011]. Saatavana: <http://verneri.net/yleis/sosiaaliturva/nuoret/tyo/tyotoiminta.html>

Universal Declaration of Human Rights. 1996-2011 [Verkkosivu]. United Nations Human rights: Office of the High Commissioner for Human Rights. [Viitattu 29.11.2011]. Saatavana: <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>

Vammaisneuvoston tarkoitus. [Verkkosivu]. Valtakunnallinen vammaisneuvosto. [Viitattu 19.11.2011]. Saatavana: <http://www.vane.to/>

Vammaispalvelut. [Verkkosivu]. Seinäjoki. [Viitattu 22.12.2011]. Saatavana: <http://www.seinajoki.fi/sosiaalijaterveys/vammaispalvelut.html>

Vammaispolitiikka. 2.5.2011. [Verkkosivu]. Vernerinet: Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. [Viitattu 22.11.2011]. Saatavana: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/vammaispolitiikka.html>

Vilka, H., Airaksinen, T. 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. 1.-2.painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

YK:n yleissopimus. 9.3.2011. [Verkkosivu]. Vernerinet: Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. [Viitattu 22.11.2011]. Saatavana: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/vammaispolitiikka/eu-ja-yk/yleissopimus.html>

LIITTEET

Liite 1. Tutkimusluvan hakeminen.

SOSIAALI- JA TERVEYSLAUTAKUNTA

TUTKIMUSLUPA

Olen sosionomiopiskelija Seinäjoen ammattikorkeakoulusta. Opinnäytetyönäni teen vammaispalveluoppaan, jonka aihe tuli Satu Vätilältä Sosiaali- ja terveyskeskuksesta. Työstän opinnäytetyötäni vuoden 2011 alusta asti, tarkoitukseni saada se valmiiksi vuoden 2011 loppuun mennessä. Vammaispalveluopas olisi siis osa opinnäytetyötäni. Oppaan valmistuessa tarkoitukseni olisi haastatella/ tehdä kysely, jonka avulla selvittäisin vammaispalveluoppaan käyttökelpoisuuden. Vammaispalvelutyöntekijän kanssa etsisin haastatteluun/kyselyyn noin viisi henkilöä. Anon tutkimuslupaa haastatteluun/kyselyyn. Toivoisin, että Seinäjoen kaupunki vastaisi palveluoppaiden painatuskuluista. Vammaispalveluoppaan käyttöoikeudet jäävät Seinäjoen kaupungille.

Paula Korvala

050-3728836

paula.korvala@seamk.fi

Vapaudentie 60 A 38

60100 Seinäjoki

Liite 2. Tutkimuslupa Seinäjoen kaupungilta.**SEINÄJOEN KAUPUNKI****Pöytäkirjanote****Sosiaali- ja terveyslautakunta**

19.01.2011, § 9

SOTE: 6 /2011

9 § Tutkimuslupa / Paula Korvala**Stlk 19.1.2011, § 9**

Paula Korvala anoo 22.12.2010 saapuneella kirjeellään tutkimuslupaa opinnäytetyöhönsä. Korvala opiskelee Seinäjoen ammattikorkeakoulussa sosionomiksi. Opinnäytetyö on tarkoitus toteuttaa vuoden 2011 aikana.

Kaupungin vammaispalvelun tulosalueella on tarve saada asiakkaiden käyttöön päivitetty vammaispalveluopas, jonka Korvala osana opinnäytetyötään tekisi. Oppaan valmistuttua Korvalalla on tarkoitus tehdä kysely ja haastattella muutamaa asiakasta, jonka avulla hän selvittää oppaan käyttökelpoisuuden.

Haastateltavat ohjautuvat tutkimukseen sosiaalityöntekijän ja -ohjaajien kautta ja haastatteluihin ja mahdollisiin kyselyihin pyydetään asiakkailta lupa. Haastateltavien henkilöllisyyttä ei voi identifioida valmistuneesta työstä.

Korvala toivoo, että kaupunki vastaisi oppaan painatuskuluista. Oppaan käyttöoikeudet jäävät kaupungille.

Apulaiskaupunginjohtajan ehdotus:

Sosiaali- ja terveyslautakunta päättää myöntää luvan tutkimuksen toteuttamiseen edellyttäen, että kyselyyn vastaaminen perustuu asiakkaiden vapaaehtoisuuteen ja että aineistosta saatujen tietojen osalta noudatetaan salassapitovelvollisuutta. Kaupunki vastaa oppaan painatuskuluista ja oppaan käyttöoikeudet jäävät kaupungille. Itse tutkimuksesta kaupunki saa yhden kappaleen käyttöönsä, myös sähköisenä versiona.

Päätös:

Ehdotus hyväksyttiin.

Lisätiedot: Aija-Marita Näsänen, hallintopäällikkö, p. 06 416 2189
aija-marita.nasanen@seinajoki.fi

Liite 3. Vammaispalveluoppaan kuvien ja runojen luvat.

Hei!

Olen viimeisen vuoden sosionomiopiskelija Seinäjoen ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyönäni vammaispalveluoppaan Seinäjoen kaupungille. Siinä kerrotaan Seinäjoen kaupungilta saatavista vammaispalveluista. Opas tulee olemaan ensi vuoden puolella kaikkien saatavilla niin painetussa muodossa kuin sähköisenäkin versiona. Olet osallistunut kyseiseen prosessiin piirtämällä/kirjoittamalla runon. Haluaisin kuitenkin vielä lupasi julkaista kyseistä/kyseisiä teoksiasi oppaassa. Voisitko vastata seuraaviin kysymyksiin julkaisusta?

Kuvan piirtäjä/runon kirjoittaja:

- Kuvan/runon saa julkaista
- Kuvaa/runoa ei saa julkaista
- Julkaisussa saa käyttää etunimeäsi
- Julkaisussa saa käyttää etunimeäsi ja sukunimesi ensimmäistä kirjainta
- Julkaisussa ei saa käyttää nimeäni ollenkaan

Allekirjoitus: _____

Nimenselvennys:

Ystävällisin terveisin Paula Korvala
paula.korvala@seamk.fi
050-3728836

Hei!

Olen viimeisen vuoden sosionomiopiskelija Seinäjoen ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyönäni vammaispalveluoppaan Seinäjoen kaupungille. Siinä kerrotaan Seinäjoen kaupungilta saatavista palveluista. Opas tulee olemaan ensi vuoden puolella kaikkien saatavilla niin painetussa muodossa kuin sähköisenäkin versiona. X on osallistunut kyseiseen prosessiin piirtämällä/kirjoittamalla runon. Haluaisin kuitenkin vielä lupanne julkaista kyseistä teosta/kyseisiä teoksia oppaassa. Voisitko vastata seuraaviin kysymyksiin julkaisusta?

Kuvan piirtäjän/ runon kirjoittajan omainen:

- Kuvan/runon saa julkaista
- Kuvaa/runoa ei saa julkaista
- Julkaisussa saa käyttää X:n etunimeä
- Julkaisussa saa käyttää X:n etunimeä ja sukunimen ensimmäistä kirjainta
- Julkaisussa ei saa käyttää nimeä ollenkaan

Allekirjoitus: _____
Nimenselvennys:

Ystävällisin terveisin Paula Korvala
paula.korvala@seamk.fi
050-3728836

Liite 4. Saatekirje vammaispalveluoppaan käytännöllisyydestä

Hei!

Olen viimeisen vuoden sosionomiopiskelija Seinäjoen ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyönäni vammaispalveluoppaan Seinäjoen kaupungille. Siinä kerrotaan Seinäjoen kaupungilta saatavista palveluista. Opas tulee olemaan ensi vuoden puolella kaikkien saatavilla niin painetussa muodossa kuin sähköisenäkin versiona. Toivoisin kuitenkin hieman palautetta ennen kuin oppaita aletaan painaa suurempaa määrää. Voisitteko vastata ohessa tulleisiin kysymyksiin ja kertoa oman mielipiteenne vammaispalveluoppaan käytännöllisyydestä?

Ystävällisin terveisin Paula Korvala

Liite 6. Vammaispalveluoppaan sisällysluettelo.

SISÄLTÖ

Mikä on vammaispalveluopas?.....	6
YHTEYSTIETOJA.....	7
VAIKEAVAMMAISTEN PALVELUT.....	9
Subjekttiivinen eli jokaiselle vaikeavammaiselle kuuluva oikeus:	9
Määrärahasidonnaiset:	9
VAIKEAVAMMAISTEN KULJETUSPALVELUT.....	11
Palveluliikenne Seili.....	12
Nopsa.....	13
VAIKEAVAMMAISTEN PALVELUASUMINEN.....	14
ASUNNON MUUTOSTYÖT JA ASUNTOON KUULUVAT VÄLINEET JA LAITTEET	15
HENKILÖKOHTAINEN APU	16
PÄIVÄTOIMINTA.....	17
APUVÄLINEET.....	18
AUTON PYSÄKÖINTILUPA.....	19

KEHITYSVAMMAISTEN PALVELUT	20
KUNTOUTUSOHJAUS.....	22
LAITOSHOITO.....	22
TILAPÄISHOITO.....	23
ASUMISPALVELUT	24
Autettu asuminen.....	24
Ohjattu asuminen.....	24
Tuettu asuminen.....	24
Seinäjoen kaupungin asumisyksiköt.....	25
Kaupungin käytetyimmät palveluntuottajat ja –tarjoajat...26	
Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymän asumispalvelut	28
Eskoon palvelukeskuksen järjestämä tilapäis- ja laitoshoito.....	29
TYÖ- JA PÄIVÄTOIMINTA.....	30
OMAIHOIDONTUKI	32
VAPAA-AIKA.....	33
Ystävänkortti.....	33
Seinäjoen Seudun Kehitysvammaisten Tuki Ry	33
Tukiyhdistyksen toimintaa:.....	34
Seinäjoen kaupungin alueella tapahtuvaa muuta toimintaa:.....	35
VAMMAISPALVELUN TYÖNTEKIJÄT.....	38
SEINÄJOEN VAMMAISNEUVOSTO.....	39
VAMMAISNEUVOSTON JÄSENET JA VARAJÄSENET.....	40